

a könyv elvezeti az olvasót a hangoztatás elemeitől a mondatokon, mondatláncokon át a szövegig. Ilyen tudnivalók birtokában pedig nyugodtan szólalathatunk meg olyan szövegeket is, melyeknek elemzése már nem a nyelvész, hanem az értő-értelmező hallgató feladata.

Misad Katalin

Angyal Béla: Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez 1919–1936. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum, 2004, 536 p.

A közép-európai történelemtudat számos a történelemtudomány által is éltetett tévhittől terhelt. Ezek legtöbbször valahol, valaki papírra vetette, s azóta történetírók és publicisták sora veszi át őket minden ellenőrzés nélkül. Az ilyen tévhitek ellen a legerősebb fegyver a történelmi források felhasználása. Már amennyiben ezek a források a szakma és a közvélemény rendelkezésére állnak.

A szlovákiai magyar kisebbség történetével kapcsolatban nemcsak a szlovák de a magyar szakma és közvélemény is számos ilyen tévhitet éltet. Ennek a legfőbb oka történelmünk feldolgozatlansága. Történetírásunk ugyanis néhány jelentős egyéni teljesítményen kívül (lásd pl. Vadkerty Katalin, Popély Gyula munkásságát) nem mutatható fel jelentősebb eredményt, miközben főleg a Trianon óta eltelt időszak szisztematikus megközelítésének hiánya a leginkább fájó. Nemzeti közösségünk több mint nyolc évtizedes történetének feldolgozatlansága elsősorban a szlovákiai magyar intézményrendszer kialakulatlanságára vezethető vissza, amely helyzet egyaránt jellemezte kisebbségi létünk mindkét nagy periódusát: a két háború közötti időszakot, és a második világháború óta eltelt periódust is. A két világháború közötti időszakban nemcsak az intézményi háttér hiányzott. Akkor az anyaországtól való elszakítotttság még általánosnak mondható ideiglenes érzése nem is igényelte a kizárólag szakmai jellegű megközelítést, s az ekkor született történeti munkák inkább a revíziós célok mellett vagy ellen foglaltak állást. A második világháború után, főleg a

hontalanság éveinek keserű tapasztalatainak a birtokában az egyre inkább a permanens kisebbségi létre berendezkedő szlovákiai magyarság számára viszont már a kiépülő pártállam nem engedte a történelmi önvizsgálatot, s ezzel összhangban nem engedélyezte semmiféle autonóm intézményrendszer kiépítését. A magyar nyelvű felsőoktatás és magyar tudományos műhelyek hiánya miatt nem is lehetett szlovákiai magyar tudományosságról beszélni (nem vonva kétségbe a kiemelkedő egyéni teljesítményeket). A megfelelő intézmények hiánya még a rendszerváltást követően is bénítóan hatott tudományosságunkra. Ez az állapot napjainkban már szerencsére változóban van, lassan kialakulnak a szlovákiai magyar tudományosság műhelyei (lásd a Fórum Kisebbségkutató Intézetet, ill. akár a Mercurius Társadalomtudományi Kutatócsoport munkáját). Ezek és a kiépülőben lévő magyar egyetem és a nyitrai kar pedig várhatóan nemcsak a szakemberképzésben hoznak minőségi változást, hanem felpezsdítik a jelenleg még tetszhalotti állapotban lévő honi tudományos diskurzust is.

Mindezt annak apropóján kívántam elmondani, hogy a Fórum Kisebbségkutató Intézet a szlovákiai magyarság történetének forrásait bemutató sorozatot indított *Fontes Historiae Hungarorum* címmel, amelynek első kiadványaként az Országos Keresztényszocialista Párt történetének dokumentumai jelentek meg Angyal Béla válogatásában.

A forráskötet összeállítójának, Angyal Bélának a neve nem cseng ismeretlenül a szlovákiai magyar tudományos életben. Angyal Béla életpályája az egyes tudományterületek közötti átjárhatóságot bizonyítja, amelyhez természetesen a nagyfokú elszántság és a tudomány iránti elkötelezettség szükséges. A most megjelent kötet szervesen illeszkedik a szerző eddigi munkásságába, hiszen Angyal saját szűkebb pátriája, Gúta történetének feldolgozása mellett elsősorban a két világháború közötti szlovenszkói magyar párttörténet kutatásával foglalkozik. Az ezt a korszakot megcélzó több éves kutatómunka eredményeként Angyal Béla a jelen forráskiadvány előtt már „néhány rész tanulmányt és egy összefoglaló munkát” is letett az asztalra. A szerző által a témában a szlovák, cseh

és magyar levéltárakban folytatott kutatómunka tulajdonképpen természetes módon vezetett a jelen kiadványhoz, hiszen Angyal természettudományos műveltségét nem megtagadva az aprólékos és gondos kutatómunka híve, aki minden egyes forrásanyagot gondosan fénymásolt és elraktározott. Az így összegyűjtött több ezer oldalnyi dokumentum valószínűleg a szlovákiai magyarság két háború közötti történetének jelenlegi legteljesebb levéltári anyagát alkotja. Ebből válogatott most a szerző, s talán nem véletlenül az Országos Keresztényszocialista Párttal (OKSZP) kapcsolatos dokumentumokat gyűjtötte kötetbe. Angyal ugyanis már az *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938* (Galánta–Dunaszerdahely, Fórum Intézet–Lilium Aurum, 2002.) c. monográfiájában is elsősorban a keresztényszocialista párt tevékenységének bemutatására alapozta a kor magyar pártpolitika felvázolását, nem titkolva, hogy elsősorban Szűllő Gézában, az OKSZP elnökeiben látja a kor kiemelkedő szlovákiai magyar politikusát.

Persze ezt a választást több más tényező is befolyásolhatta, például az egyes pártok történetéhez rendelkezésre álló forrásanyag mennyisége. Hiszen – s a korszak kutatóinak ez talán az egyik legnagyobb bánata – sem az 1936-ban megalakult Egyesült Magyar Párt, sem pedig elődpártjai (az OKSZP és a Magyar Nemzeti Párt) irattára nem maradt fenn. Érdemes lenne persze utánajárni, vajon teljesen megsemmisült-e ez az értékes anyag, vagy valamelyik pince vagy padlás mélyén rejtőzik, s esetleg még előkerülhet. Angyal Béla valószínűsíti, hogy a magyar pártok iratanyaga a második világháborút követő magyarüldözések idején semmisült meg. Ha a pártok irattára Szlovákia területén volt, abban az esetben ez valószínűsíthető is. De el lehet játszani a gondolattal, hogy az első bécsi döntést követően az Egyesült Magyar Párt anyagai esetleg Budapestre kerülhettek, s ebben az esetben talán nem is olyan lehetetlen, hogy dobozokban várják a kutatókat. Mindenesetre Angyal Béla teljesítménye (s itt nemcsak a jelen kötetre, hanem a korábbi monográfiára is gondolok) igazán attól válik értékesé, hogy neki nem egy rendezett levéltári fondból kellett kiválogatni for-

rásait, hanem a Kárpát-medence különböző helyszínein lévő levéltárakból összegyűjtenie. De milyen anyagból is kutatható jelenleg az Országos Keresztényszocialista Párt és a korabeli szlovenszkoji magyar politika? Meglepő módon a leginkább a korabeli rendőrség gondos munkájának lehetünk hálásak. A pozsonyi Rendőr-igazgatóság jelentései ugyanis meglepő részletességgel követik végig a magyar pártok tevékenységét, a párton belüli vitákat, személyes ellentéteket, s tartalmazznak olyan értékes információkat, amelyek a sajtón keresztül nem láttak volna napvilágot. Hasonló jelentősége van a téma kutatása szempontjából a prágai magyar követség munkatársainak Budapestre küldött jelentéseinek és a Magyar Országos Levéltár más levéltári anyagainak is.

A dokumentumkötetek összeállítói több szempont alapján rendezhetik el a kötetetek anyagait. Angyal Béla a kronológiai elv alapján szerkesztette össze a dokumentumokat, noha amint azt ő is megjegyezte bevezető írásában „áttekintve az évek szerint csoportosított forrásokat, nyilvánvaló az aránytalanság”. Ez azonban nem a szerkesztő hibája, hanem a fellelhető forrásdokumentumok jellegéből, illetve a korabeli párttörténekek ritmusából adódik, hiszen a pártszervezés, ill. a parlamenti választások, a párton belüli vezetőségek időszakai természetes módon gazdagabb, mint a „köztes” évek anyaga. A kronológikus elv egy párttörténeti szempontú forrásanyag esetében logikus és jó választásnak tűnik, jól nyomon követhetővé teszi a párt életének eseményeit, a pártpolitikai prioritásokban bekövetkező változásokat stb.

A legtöbb dokumentum (számszerűen 29), a kötet anyagának egyharmada a pártszervezés, programalkotás, útkeresés éveiből, 1919–1920-ból származik. Az ide tartozó dokumentumok egy jelentős részét a pártszervezéssel kapcsolatos anyagok alkotják, de több dokumentum foglalkozik – noha ezek nem kapcsolódnak a párt szorosan vett történetéhez – a Felvidék, elsősorban Pozsony csehszlovák megszállásával is. 1921-től kezdődően egyre kevesebb az anyag, 1921-ből még 11, 1922-ből már csak 4, 1923-ból pedig 6 dokumentum került a kötetbe. Változik az anyagok tartalma is, noha az OKSZP pártélete továbbra is meghatáro-

zó, egyre több dokumentum foglalkozik a kiszáradtákhöz fűződő viszonnal. Az 1924-es (7 dokumentum), 1925-ös (11 dokumentum) és 1926-os évek (7 dokumentum) ismét gazdagon reprezentáltak forrásanyagból, amelyeknek két egymással is összefüggő témáját a keresztényszocialista párton belüli szakadás és a magyar politikai egység megteremtésének kísérlete alkotja. A két jelentős magyar párt (az OKSZP és a Magyar Nemzeti Párt) közötti csatározások, közeledési kísérletek, ill. az ezek mögött meghúzódó budapesti szándékok megértése természetesen csak a Szent-Ivány-féle párt dokumentumainak ismeretében lehetséges. Noha a jelen összeállításba ezek nem kerültek be, Angyal a korabeli sajtóközlések, ill. követi jelentések segítségével ezeket a szempontokat is igyekszik megszólaltatni, sőt Szent-Ivány József egyik helyzetjelentése is bekerült a kötetbe. A dokumentumok válogatása – s ez az anyag összeállítóját dicséri – a felsorolt témák többszemponútú megközelítését teszik lehetővé: a prágai követi jelentések, a szlovákiai magyar sajtó és a pozsonyi rendőri beszámolók más-más szemszögből de hasonló következtetéseket vonnak le az eseményekkel kapcsolatban. A rendőri jelentések sokszor olyan elképesztő tájékozottságról árulkodnak, hogy az olvasóban rögtön felmerül az eshetőség, hogy az informátorokat esetleg a szlovákiai magyar politika legmagasabb köreiből kell keresni. 1927-től 1931-ig csupán évi 1-2 dokumentum került a kötetbe, amelyek részben az OKSZP belső viszonyaival részben pedig a két nagy párt egymáshoz fűződő kapcsolatával foglalkoznak. 7 dokumentum datálható viszont 1932-re, amely a keresztényszocialista párton belüli személycserék éve volt. Ekkor váltotta fel a pártelnöki tisztségben Szüllő Gézát a budapesti kormányzat által támogatott, de a szlovákiai magyar politikában még viszonylag ismeretlen Esterházy János. Az 1935-ös és 1936-os évből ismét az átlagostól nagyobb számú dokumentum került a kötetbe. Az 1935-ös anyagok közül több a csehszlovákiai köztársasági elnöki választásokkal, illetve a magyar pártok ezzel kapcsolatos politikájával hozható kapcsolatba, míg az 1936-os anyagok természetesen a keresztényszocia-

lista párton belül a pártegyesítéssel kapcsolatban kibontakozott viták tükröi.

A dokumentumok tartalmát vizsgálva elmondható, hogy érdekes és izgalmas anyagot állított össze a szerző. A közölt dokumentumok alapján a legteljesebb kép a párton belüli személyi vitákról és belső harcokról alakulhat ki bennünk. Ezzel szemben viszonylag kevesebbet tudunk meg a keresztényszocialista pártnak az országos politikában betöltött szerepéről, különös tekintettel a párt parlamenti munkájára. A leközölt pártprogramok nem pótolják ezt a hiányt, hiszen (mint napjainkban is látjuk) egy-egy párt programja nem mindig áll összhangban a napi politikában, parlamenti törvények megszavazása kapcsán elfoglalt pozíciójával. Noha elképzelhető, hogy a parlamenti anyagok egy esetleges külön kötet anyagát fogják képezni, ezt mindenképpen illetet volna jelezni az olvasó felé.

A kötet megfelel a forrásközlésekkel szemben támasztott általános szakmai követelményeknek, noha recenzensi szerepüket betöltve kifogásolnivalót is találhatunk a kötetben. Feltehetően épp a levéltári források szűkös volta indokolta azt, hogy a kötetben leközölt 109 dokumentum nagyobbik felét a korabeli sajtóban megjelent publikációk teszik ki, míg a levéltári és kéziratári források száma csupán 52. A dokumentumok eredetét vizsgálva feltűnhet az, hogy míg a húszas évekből származók között jelentősen nagyobb arányban találhatók a sajtóból, elsősorban a keresztényszocialista pártlapból, a *Népakaratból* és a *Komáromi Lapokból* átvett dokumentumok, addig a 30-as évek anyaga már jórészt levéltári forrásokból épül fel. A sajtóanyagok ilyen arányú beválogatása nem tekinthető szerencsés megoldásnak, hiszen ezek forrásértéke korántsem egyenlő a levéltári forrásanyagokéval. Ennek ellenére Angyal döntése mégis érthető: ő ugyanis az OKSZP működésén, a párton belüli változások és törésvonalakon a korabeli „szlovenszko-i magyar politikai életet” is igyekezett megjeleníteni, amely célkitűzés a levéltári források korlátozott volta miatt a sajtóanyagok beemelése nélkül valószínűleg lehetetlen lett volna. Noha a módszereket az eredmények nem minősítik, az, hogy szerzőnknek a közölt dokumentumokon kereszt-

tül sikerült plasztikus képet nyújtania a korabeli magyar pártpolitikáról, igazolja a válogatás elveit. Az 52 darab levéltári vagy kézirat-tári forrás értékét viszont nagyon növeli, hogy szinte kizárólag primer forrásokról, vagyis első ízben publikált és közölt dokumentumokról van szó.

A forrásanyagok hitelességéhez szigorúan ragaszkodó szerkesztők manapság már ragaszkodnak a dokumentumok eredeti nyelvű közléséhez. Angyal Béla más utat választott, csupán magyar nyelven, feltehetőleg saját fordításában közli a szlovák és cseh nyelvű anyagokat is. Ez a megoldás kétségkívül leegyszerűsíti a szerkesztői munkát, s helymegtakarításhoz vezet, szakmai szempontból azonban minden bizonnyal szerencsésebb lett volna a dokumentumok eredeti nyelvű közlése is, amelyet a magyar fordítás követhetett volna. Szintén vitára adhat okot az a megoldás, amely szerint a szerző a dokumentum elé kerülő regesztum mellett a dokumentumokhoz még egy külön kommentárt is fűz. Ez nem csupán azért lehet vita tárgya, mivel a szerző így néhány alkalommal önmagát ismétli, hanem azért is, mivel a kommentárok szövegén olykor a szerzői szubjektivitás is átüt. A kommentárt azért is fölöslegesnek tartjuk, mivel a szövegekhez rendelt lábjegyzetek elegendő teret adnak a megértéshez szükséges információk közléséhez.

Nagyon hasznos segédeszköz viszont az olvasó számára a kötet végén elhelyezett *Névmagyarázatok és névmutatók*, noha a cím kissé megtévesztő, hiszen az oldalszámok megjelölése hiányában mutatóról szó sincs. A több mint félezer felsorolt személy között ugyan találni szlovák valamint magyarországi politikusokat is, a jegyzék, amely már önmagában is külön értéke a kötetnek azonban így is a nyugodtan nevezhető a két háború közötti magyar politika eddigi legteljesebb politikuslistájának. Persze a kevesebb talán több lett volna, vagyis talán nem lett volna szükséges a szövegekben előforduló valamennyi személynév magyarázatára. II. Rákóczi Ferenc nevét például mindenki ismeri, Pataky Ancsiról (?) viszont csak annyit közöl a szerző, hogy „érsekújvári leány”, aki talán nem volt olyan jelentős személyiség, hogy bekerüljön a jegyzékbe. Jó megoldás-

nak tekinthető viszont az, hogy Angyal a névjegyzékben a szövegekben található magyar névváltozatban közli a szlovák személyiségek nevét, zárójelben azonban feltünteti a szlovák névváltozatot is.

A kötet szerkesztőjét és korrektoit dicséri, hogy a szövegben kevés hibát sikerült felfedeznünk, noha közülük egy-kettő bosszantó: A 23. oldal 1. lábjegyzetében például tévesen közlik Angyal Béla monográfiájának címét; a 318. oldalon található kommentárban pedig egy kapitális helyesírási hiba („bolykottyának” a bojkottjának szóalak helyett) található.

A *Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt Történetéhez 1919–1936* című forráskötet elolvasása után kialakult összkép meglehetősen pozitív. Az ízléses külsőn értékes tartalmat rejt, ami után csak remélhetjük, hogy a folytatás sem marad el, és Angyal Béla az általa is jelzett több ezer oldalnyi fénymásolt anyagból újabb válogatásokat készít, amelyek a jelenlegi kötet tartalmát nemcsak kiegészítik, hanem árnyaltabbá is tehetik. A jelen forráskötet megjelenése azonban már önmagában is eseményszámba megy, hiszen a *Fontes* sorozat elindítását nyugodtan nevezhetjük fordulópontnak a szlovákiai magyar történetírás szempontjából. Mint ahogy a sorozat szerkesztője, Varga Sándor is jelzi, a kezdetét jelentheti „a tényekre és adatokra építkező múltfeltárásnak”. Most már történészeinken a sor, hogy az Angyal által megkezdett munkát folytassák és az általa magasra emelt mércét átugorják. Hogy ez így lesz arra egyrészt a sorozatszerkesztő Varga Sándor szakmai felkészültsége, másrészt a Fórum Intézet eddig már többször is bizonyított igényessége lehet a biztosíték.

Simon Attila

Němci a Madaři v dekretch prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940–1945. Karel Jech (zost.). Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Nakladatelství Doplňk, 2003, 688 p.

A közép-európai térségben a rendszerváltozást követő években a közéleti érdeklődés középpontjába került néhány olyan közel-